

La Ville. Deuxième partie. Institutions économiques et sociales. Troisième partie. Le droit privé. Recueils de la Société Jean Bodin. VII—VIII. köt. Editions de la Librairie Encyclopédique, Bruxelles 1955. 677; 1957, 332.

A Tanulmányok előző kötetében (661—2. 1.) ismertettük ennek a belga várostörténeti tanulmánygyűjteménynek első kötetét, most a további két kötetet foglalkozunk. A köteteket egy intézménytörténeti társaság adta ki, és ezért az elkészült tanulmányok szükségképpen magukon viselik az intézmény- és jogtörténet hatását. Ez az első és a harmadik kötet esetében természetes, sőt bizonyos fokig hasznosnak is mondható, a második kötetben már bizonyos nehézségeket okoz. A Jean Bodin Társaság és annak jogtörténész főtársa, John Gilissen professzor előre kijelölte a szerzőknek azt a vázlatot, amelynek alapján a tanulmányt el kellett készíteniük. A vázlat nagyjából a következő: I. a városok gazdasági eredetének kérdése. II. A városi társadalmi osztályok. *a*) a városi lakosság és a vidék jogi státusa azonos-e vagy sem; *b*) milyen társadalmi osztályok (polgári szociológiai szempontból) élnek a városban; *c*) voltak-e küzdelmek közöttük. III. A városok gazdasági intézményei. *a*) a hatóság beavatkozása a városi kereskedelem és ipar organizációjába; *b*) kereskedelmi intézmények (pl. vásár); *c*) gazdasági intézmények (pl. a közellátás vagy közlekedés megszervezése); *d*) foglalkozás szerinti szervezetek (pl. céhek, szakszervezetek); *e*) ipari rendszerek. A fenti séma többékevésbé sikerült betartásával készült el huszonhárom tanulmány, melyek eredményét Gilissen professzor a múltkori kötethez hasonlóan a bevezető tanulmányban foglalta össze. Ebben bizonyos fokig módosítja az előző kötetben ismertetett általános megállapításait, meg kell azonban jegyeznünk, hogy jogászai nézőpontja következtében eredményei kissé merevnek látszanak.

A második kötet tanulmányai szintén az ókortól napjainkig foglalkoznak a várostörténettel. Az eloszlás azonban aránytalan, a súlypont a középkorra esik. (Kilenc tanulmány, köztük két iszlám vonatkozású.) Hat ókori, négy távol-keleti (indonéz, vietnámi, japán és indiai) tanulmány mellett egy XVII. századi holland, egy XIX. századi francia és egy-egy általános finn és észak-amerikai vonatkozású képviseli az újabb korszakokat. Sajnos, az előre megszabott séma következtében a tanulmányok felemás jellegűek. Polgári tudósokról lévén szó, a társadalmi és gazdasági törvényszerűségek nem ismerését nincs jogunk szemükre vetni, azonban még polgári történetírói szempontból is megmerevíti a séma a feldolgozást, amely ennek következtében statikus jellegűvé válik. Bár nincs terünk részletes ismertetésre, néhány kitűnő tanulmányra fel kell hívni a figyelmet. Claude Cahen dolgozata (Mouvements et organisations populaires dans les villes de l'Asie musulmane au Moyen Age: milices et associations de foutouwwa, 272—88.) nem követi a sémát, hanem csak egy mozzanatot ragad ki a muzulmán városi társadalom történetéből. A futóvva eredetileg az iszlám országaiban élő városi szegénység eretnek

jellegű szervezkedési formája volt, amelyet később egyes uralkodók a maguk szolgálatába állítottak, és így bizonyos fokig az európai városi autonómiának felelt meg. Magyar szempontból a legérdekesebb a másik iszlám vonatkozású tanulmány: Ömer-Lutfi Barkan professzor cikke a XVI—XVII. századi török városokról, annál is inkább, mert a feldolgozás kora egybeesik a magyarországi török hódoltság korával, tehát adatait a hazai török városokra is alkalmazhatjuk. (Quelques observations sur l'organisation économique et sociale des villes ottomanes des XVIe et XVIIe siècles, 289—311.) Kitűnő és előttünk ismeretlen levéltári adatok alapján először statisztikai alapon foglalkozik a török birodalom legfontosabb városaival (magyarokkal nem), majd ismerteti a városi ipar szervezetét. Barkan dolgozatából kiderül, hogy a tárgyalt korszak török városa gazdaságilag a nyugat-európaihoz hasonló funkciót látott el. A legfontosabb városok lakosságának többsége muzulmán török, akiket a szultánok odatelepítettek. Foglalkozás szerint ők is éppúgy iparosok és kereskedők, mint a görögök vagy zsidók. Ami pedig a legérdekesebb: a céhrendszer is megtalálható a török városokban, és pedig szinte teljesen az európaihoz hasonló formában. Igen hasznos a két német várostörténeti tanulmány is. Két, nevük alapján valószínűleg elzászi származású francia profesor a Gilissen-féle séma alapján dolgozta fel a tárgyat, amit kettéosztottak. Philippe Dollinger (Les villes allemandes au Moyen Age. Les groupements sociaux, 371—401.) a társadalmi, míg Jean Schneider (Les villes allemandes au Moyen Age. Les institutions économiques, 403—482.) a gazdasági viszonyokkal foglalkozik. Ugyanennek a két tudósnak az előző kötetben megjelent tanulmányaival együtt, amelyekben a politikai viszonyokat dolgozták fel, ezek a dolgozatok egy teljes német várostörténeti feldolgozást alkotnak, amely ma — véleményünk szerint — a leghasznosabb. A sajnálatos csak az, hogy a Gilissen-féle módszer alkalmazása olykor kissé szétaprózza a tárgyat. Hektor Ammann svájci tudós (Das schweizerische Städtewesen des Mittelalters in seiner wirtschaftlichen und sozialen Ausprägung, 483—529.) tulajdonképpen saját eddigi várostörténetírói munkásságának eredményeit foglalja össze, és ezáltal lényegében a hiányzó svájci várostörténeti szintézist helyettesíti. Számos térképvázlat, a városi iparra vonatkozó táblázat gazdagítja ezt a kitűnő tanulmányt.

A harmadik kötetnél a Jean Bodin Társaság szintén előre megszabta a vázlatot. Itt azonban — jogtörténész professzor munkája lévén jogtörténeti tárgyról — a vázlat sokkal jobb, és valóban a legfontosabb kérdésekkel foglalkozik. A vázlat négy főbb kérdéscsoportot tartalmaz: *a*) volt, vagy van-e egyáltalán különleges városi magánjog; *b*) ha nincs, miért nincs; *c*) ha van, hogyan jön létre, vagy tűnik el. Egy ország valamennyi városában azonos időben egységes-e a városi magánjog, vagy sem, és a város összes lakosai alá vannak-e ennek vetve, minek alapján éltek vele (szokás, statútum vagy privilégium); *d*) ha lehetséges, közölni kell a városi magánjog rövid absztrakcióját a római jog, vagy a francia magánjog rendszere alapján. Ezt a vázlatot felhasználva tizennégy tanul-

mány készült el, amelyek közül három ókori, három távol-keleti (ezek közül egy ókori), hét középkori és egy XIX. századi témával foglalkozik. Itt is az összefoglaló tanulmány a kötet első cikke, és ezt is Gilissen professzor írta. Rámutat, hogy általában véve nincs önálló városi magánjog, mert a magánjog a város és vidék között közös. Két kivétel van azonban. Az egyik: *a*) a feudális társadalmi vagy abba lépő város. (Feudális alatt nem a marxista fogalmat érti, mert pl. az egyiptomi óbirodalom utáni korszakot is feudálisnak nevezi.) Ezek többnyire olyan városok, amelyekben kereskedők is élnek. Ezért a városi magánjog a következő módon alakul ki: Először létrejön a *ius mercatorum*, ebből fejlődik ki a burgensisek kiváltsága, és végül a város majd minden lakosára érvényes magánjog. Általános szabályokat a városi magánjog rendszerére azonban nem lehet felállítani. Néhány alapelv azonban mégis többnyire azonos a városi jogokban. Ilyenek: a polgárok személyükben szabad emberek, javaik felett szabadon rendelkezhetnek, örökösödés esetén az összes örökösre azonos rész esik, tekintet nélkül nemi vagy elsőszülöttségi különbségekre. A szerződési jog jobban ki van fejlődve, tiltják az istenítéletet, fejlett az írásbeliség. A másik kivétel: *b*) olyan városoknál fel, amelyek lakossága fajilag, nyelvileg, vagy politikai függés szerint különbözik a környéktől. A kötet többi tanulmányának részletes ismertetésére — úgy véljük — Gilissen jó összefoglalásának közrebocsátása után nincs szükség.

Kubinyi András

Ebel, W.: **Der Bürgereid als Geltungsgrund und Gestaltungsprinzip des deutschen mittelalterlichen Stadtrechts.** H. Böhlau, Weimar 1958, 221. 8. r.

A német város kialakulására vonatkozó terjedelmes irodalom alapján H. Conrad azt írja, hogy a településtörténeti értelemben vett városból akkor lesz jogi értelemben vett város, amikor a polgárok maguk alkotják meg szervezetüket és saját jogukat (DRG I. Karlsruhe 1954, 440). Közismert az is, hogy a várossá alakulás döntő, szinte forradalmi aktusa a békeeskü, melyben a polgárok a közösség iránti hűsége, a belső béke megtartására, és a külső ellenséggel szembeni összefogásra kötelezik magukat. A H. Planitznál összegezett uralkodó felfogás szerint a városi jog a *coniuratio* előtti kereskedelmi szokásjogból és kiváltságokból (*ius mercatorum*), az esküvel megteremtett közösség maga szabta rendjéből (*Willkür*) és szokásaiból alakult ki, míg a város egész területére érvényes és egész lakosságára irányadó zárt rendszerré nem lett (*ius civitatis*). Ebel azonban továbbmegy, ennek a több rétegű, összetett jogrendszernek közös alapját, egyben kialakító elvét keresi, s az esküben találja meg. Szigorú logikával végigvitt bizonyítása meggyőző erejű, eredményei pedig a városjog területén túlmenően is értékesek.